

УДК 342+658:005.5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Чистоклетов Л.Г., к. ю. н., доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті з'ясована сутність прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту. Розмежовані поняття методології, технології, техніки й методики цього напрямку юридичного прогнозування.

Ключові слова: прогнозування, юридичне прогнозування, безпека, суб'єкт господарювання, верифікація, апіорна перевірка.

В статье выяснена сущность прогнозирования угроз безопасности субъектов хозяйствования в контексте обеспечения ее административно-правовой защиты. Разграничены понятия методологии, технологии, техники и методики данного направления юридического прогнозирования.

Ключевые слова: прогнозирование, юридическое прогнозирование, безопасность, субъект хозяйствования, верификация, априорная проверка.

Chystokletov L.G. CONCEPTUAL BASIS OF FORECASTING SECURITY THREATS ENTITY IN THE CONTEXT OF ITS ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION

The article clarified the nature of forecasting security threats undertakings in the context of its administrative and legal protection. The concept of unbundled methodology, technology, engineering and legal methods of this trend prediction.

Key words: forecasting, prediction legal, security, entities, verification, test a priori.

Постановка проблеми. Розглядаючи проблему прогнозування в будь-якій сфері, неможливо не згадати про таке висловлювання відомого українського письменника, майстра афоризмів Л.С. Сухорукова: «Прогнозист – це історик майбутнього» [1, с. 76]. На нашу думку, наведене висловлювання з особливою силою увиразнює специфічність і складність прогностичної діяльності, а отже, ексклюзивний характер її концептуальних основ. Одна з тих сфер цієї діяльності, теорія якої ще дуже відстає від потреб практики, – прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту. Звідси актуальність статті.

Стан дослідження. Серед досліджень останнього часу, що мають стосунок до теми статті, насамперед варто виділити праці наших співвітчизників В.В. Андріюка, Л.Д. Куренди, В.П. Нагребельного, І.І. Онищука, а також таких зарубіжних науковців, як А.С. Гатілова, І.В. Закоморний, В.С. Ломтева, І.Д. Мотрович, В.М. Сирих. Проте в цих дослідженнях проблема, якій присвячено нашу статтю, безпосередньо не розглядалася.

Мета статті полягає у структуруванні проблеми прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту, розгляді цієї проблеми крізь призму наявних наукових уявлень про юридичне прогнозування, його методологію, методику, технологію й техніку.

Виклад основного матеріалу. Розгляд концептуальних основ прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання для потреб забезпечення її адміністративно-правового захисту логічно розпочати з окреслення об'єкта цього напрямку прогностичної діяльності. На нашу думку, його становлять

ті загрози безпеці суб'єктів господарювання, боротьба з якими провадиться адміністративно-правовими засобами, та наслідки адміністративно-правового регулювання, що здатні несприятливо позначитися на ефективності адміністративно-правової протидії таким загрозам. Тому напрям прогностичної діяльності, про який ідеться, – це різновид юридичного (правового) прогнозування, через що саме наявні уявлення про концептуальні основи останнього мають стати вихідною точкою процесу наукової розробки проблеми, котрій присвячена стаття.

Аналіз цих уявлень почнемо зі звернення до укладеного В.В. Андріюком переліку ознак юридичного прогнозування, який включає такі позиції: 1) юридичне прогнозування – це одержання інформації про майбутній стан досліджуваного об'єкта; 2) воно є науковим, тобто здійснюється в межах наукової теорії, на основі її положень, будується на фундаментальному, системному (комплексному) теоретичному аналізі закономірностей руху (розвитку) природи, суспільства й мислення (передусім законів розвитку досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності), використовує розроблений сучасною філософією та наукою методологічний інструментарій дослідження (у тому числі й методи верифікації, апіорної перевірки прогнозу); 3) воно є дескриптивним (описовим), тобто дає лише певну інформацію про майбутній стан досліджуваного об'єкта, а не генерує рішення, спрямовані на певні перетворення цього об'єкта; 4) має ймовірнісний характер; 5) його результат (прогноз) характеризується більш-менш точною вказівкою на очікувані просторово-часові межі, у яких відбудуться прогнозовані зміни досліджуваного об'єкта;

б) воно є самостійним видом людської діяльності, виявом її активності, який є фактором рівноваги соціальної системи, певної стабільності й максимального зміцнення державно-правового буття суспільства; 7) будучи видом пізнавальної діяльності людини, потребує глибокого теоретичного проникнення в сутність досліджуваного об'єкта, у процеси, що в ньому відбуваються, наукового переосмислення практичного досвіду, творчого застосування філософських положень та емпіричних досліджень; 8) характеризується можливістю зворотного зв'язку між дескриптивним і прескриптивним передбачуванням (між прогностичною інформацією й реальними соціальними процесами), унаслідок чого прогноз може бути самоздійснений або самозруйнований у результаті активної діяльності людини [2]. Як нам видається, не зі всім у цьому переліку можна погодитися. По-перше, не є правомірним ототожнення системності й комплексності аналізу. По-друге, апріорна перевірка прогнозу є одним із видів його верифікації. Тому В.В. Андріюкові варто було або обмежитися згадкою про верифікацію прогнозу, або сказати й про апостеріорну перевірку, а то виходить, що верифікація прогнозу зводиться виключно до його апостеріорної перевірки. По-третє, ознака «7» значною мірою дублює ознаку «2». Разом із тим належить визнати, що відмічені недоліки не позначилися негативно на науковому рівні запропонованого В.В. Андріюком трактування юридичного прогнозування, відповідно до якого воно являє собою «...дескриптивне наукове передбачування перспектив, тенденцій, можливих чи бажаних станів досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності в майбутньому та назриваючих проблем щодо нього, а також можливих і необхідних шляхів, засобів і строків досягнення цих станів, поставлених цілей стосовно цього об'єкта, вирішення назриваючих проблем (чи більш лаконічно як імовірнісне дескриптивне наукове передбачування майбутнього стану досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності)» [2].

На нашу думку, наведеному трактуванню варто надати перевагу перед твердженням Д.А. Керімова, що «прогнозування в юридичній науці – це ... визначення комплексу можливих варіантів перспективного розвитку правової дійсності шляхом використання широкого діапазону спеціальних методів, які забезпечують наукову обґрунтованість і достатню точність висунутих пропозицій, моделей, проектів» [3, с. 305–306]. По-перше, юридичний прогноз не обов'язково має бути поліваріантним. І це, до речі, визнає й Д.А. Керімов, який пише: «Цінність правового прогнозування полягає в однозначній відповіді на питання, яку із правових можливостей слід обрати для перетворення в дійсність правового життя» [3, с. 308]. По-друге, наукова обґрунтованість тих чи інших пропозицій і проектів визначається не лише методами отримання покладеної в основу цих пропозицій і проектів прогностичної інформації, а й іншими моментами, зокрема якістю вихідної інформації, логікою побудови прогнозів. По-третє,

у розглядуваному твердженні відсутня вказівка на ймовірнісний характер прогнозу. При нагідно наголосимо, що останнє зауваження на адресу розкритикованого нами положення праці [3] справедливе й щодо таких трактувань юридичного прогнозування:

- «юридичне прогнозування – це систематичне дослідження перспектив розвитку державно-правових процесів, їх темпів і особливостей» [4, с. 353];

- юридичне прогнозування є систематизованим дослідженням перспектив розвитку правових явищ і процесів на певних рівнях – насамперед розвитку законодавства, його певних сфер [5, с. 7];

- «юридичне прогнозування ... являє собою теоретичний процес із розв'язання практичних завдань передбачення в соціально-правовій сфері» [5, с. 10];

- правове (юридичне) прогнозування – це процес здобуття наукової інформації про тенденції розвитку й майбутній стан правового процесу, явищ і подій у соціально-правовій практиці, правових відносинах загалом [6];

- «правове прогнозування – це вивчення конкретних перспектив розвитку державно-правових явищ» [7, с. 10];

- «Під юридичним прогнозуванням розуміється систематичне, безперервне дослідження майбутнього стану державно-правової дійсності й процесів, котре проводиться спеціальними науковими установами та колективами» [8, с. 266];

- «прогнозування в юриспруденції є формою пізнання майбутнього стану держави і права та їх головних інститутів, важливою складовою ланкою соціального прогнозування і, як правило, має охоплювати термін 10–20 років» [9];

- «... юридичне прогнозування можна визначити як соціальне прогнозування ... можливого чи бажаного майбутнього стану об'єктів (процесів, явищ) державно-правової дійсності» [10, с. 16];

- «правове прогнозування – складна юридична діяльність, що складається із дослідження майбутнього стану державно-правових процесів, темпів їх перебігу та конкретних термінів їх здійснення» [11, с. 40].

Виграє трактування юридичного прогнозування, запропоноване В.В. Андріюком, порівняно із твердженням І.В. Закоморного, що «під юридичним прогнозуванням варто розуміти складну багатогранну діяльність, яка полягає в дослідженні майбутнього стану державно-правових процесів, темпів їхнього перебігу й конкретних термінів їхнього здійснення та проводиться систематично й безперервно спеціально створеними для цієї мети колективами висококваліфікованих фахівців (колективами експертів) на основі принципів положень загальної теорії права, галузевих юридичних дисциплін, загальних положень соціальної прогностики з використанням системного підходу, моделювання, математичних, статистичних та інших методів і завершується науково обґрунтованим логічним висловлюванням про майбутній стан об'єкта дослідження (юридичним прогнозом)» [12, с. 46].

Як і в розглянутому вище положенні Д.А. Керімова, у цьому твердженні відсутня (принаймні в явному вигляді) указівка на ймовірнісний характер прогнозу. Крім того, воно безпідставно звужує коло розробників юридичних прогнозів, обмежуючи його спеціально створеними колективами експертів, і не враховує тієї обставини, що на сьогодні соціальне прогнозування, різновидом якого є юридичне, має базуватися не лише на системному підході.

Утім усе ж таки видається, що визначення юридичного прогнозування, запропоноване В.В. Андріюком, потребує однієї поправки. Річ у тому, що наявність у ньому згадки про бажані стани досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності в майбутньому навряд чи доцільна. Адже можуть зустрічатися ситуації, у яких важливо отримати прогнозну інформацію про небажані стани такого об'єкта. Це саме зауваження варто адресувати й наведеному вище трактуванню юридичного прогнозування в праці [10]. До речі, як ми могли бачити, запропоноване В.В. Андріюком стисле визначення юридичного прогнозування позбавлене відміченого нами недоліку.

Існують два види юридичного прогнозування: пошукове (дослідницьке, перспективне) та нормативне. Пошукове прогнозування покликане дати відповідь на питання: що найімовірніше відбудеться за умови збереження наявних тенденцій [4, с. 10]. Нормативне ж прогнозування дає змогу виявити, якими шляхами досягти бажаного стану [4, с. 10], отримати інформацію про можливі й необхідні шляхи, засоби, способи, заходи, які з найбільшою ймовірністю створять можливість досягнення цілей юридичного характеру [2]. Як слушно зазначається в літературі, пошукове та нормативне прогнозування, попри відносну самостійність кожного з них, протиставляти одне одному не можна [13, с. 63].

Свого часу в теорії прогностики почали доволі широко використовувати поняття технології й техніки прогнозування. Дехто постулюється цими поняттями й у процесі висвітлення та дослідження питань прогностичної діяльності в юриспруденції. Запропоновані й дефініції технології та техніки юридичного прогнозування.

Так, у праці А.С. Гатілової читаємо: «... технологію правового прогнозування можна визначити як основу на певних принципах систему послідовних мислених і зовні актуалізованих дій та операцій суб'єктів прогнозування, спрямованих на досягнення й вирішення їх цілей і завдань, здійснюваних із використанням загальносоціальних, технічних і спеціально-юридичних засобів, правил, прийомів, способів і методів» [14, с. 32]. На нашу думку, ця дефініція не зовсім задовільна, оскільки не дуже зрозуміло, про які саме загальносоціальні, технічні й спеціально-юридичні засоби, правила, прийоми, способи й методи в ній ідеться. Тому ми спробували її скоригувати з урахуванням таких положень однієї з найбільш авторитетних праць про соціальну технологію: а) «... соціальна технологія – це попередньо визначена низка операцій, спрямованих на досягнення певної мети або

завдання» [15, с. 183]; б) «у соціальній технології процес діяльності ... може бути розбитий на етапи, може програмуватися та регулюватися <...> У кінцевому підсумку ці етапи мають утворити систему» [15, с. 204]. У результаті нами отримане таке визначення: технологія правового прогнозування – це система етапів процесу отримання юридичних прогнозів і передбачених цими етапами операцій.

Тепер про поняття техніки юридичного прогнозування. У праці І.І. Онищука вона характеризується як «... система професійних юридичних правил, засобів, прийомів і методів планування прогностичної діяльності, отримання необхідної інформації, її фіксації, узагальнення, аналізу та оцінки, оформлення та оприлюднення, а також реалізація її результатів» [11, с. 39].

Це трактування має недоліки. По-перше, навряд чи можна визнати логічною наявну в ньому вказівку на те, що техніка юридичного прогнозування включає й реалізацію правових прогнозів. По-друге, неважко зауважити, що воно має еkleктичний характер. Адже в ньому механічно поєднані елементи як методології, так і технології прогнозування. Не виключено, що це є відгомном суджень, які можна знайти в літературі з теорії прогнозування. Так, автор дуже відомої свого часу праці про методи прогнозування, з одного боку, явно зближував ці методи з технікою прогнозування, яку розглядав як «... характеристику найважливіших методів (розробки прогнозів. – Л. Ч.) у їх внутрішньому взаємозв'язку...», а з другого – зарахував указану техніку до сфери дослідження технології прогностичної діяльності [16, с. 43].

На нашу думку, ключем до розмежування технології й техніки юридичного прогнозування може слугувати одне з положень праці [17], а саме таке: «Юридична техніка є невід'ємною частиною юридичної технології. Якщо юридична технологія відповідає на питання: як робити, у якій послідовності здійснювати ті чи інші юридичні операції, то юридична техніка відповідає на питання: за допомогою яких прийомів, яких засобів повинні здійснюватися ті чи інші технологічні операції, дії». Очевидно, що, виходячи із цього положення, під технікою юридичного прогнозування можна розуміти засоби здійснення операцій, передбачених його технологією.

Від технології й техніки юридичного прогнозування варто відрізнити його методологію та методіку. Останню, на нашу думку, варто визначити як правила й техніку розробки юридичних прогнозів. Що ж до сутності методології юридичного прогнозування, то, як нам видається, з'ясовуючи її, доцільно відштовхуватися від такого положення, сформульованого К.В. Агаміровим: «Методологія юридичного прогнозування – це система певних теоретичних принципів, форм і способів, а також гносеологічних закономірностей одержання ймовірнісних суджень про майбутній стан державно-правових явищ, ефективність законів і нормативних актів, що приймаються, про найбільш доцільні шляхи й тенденції розвитку всієї правової системи загалом» [5, с. 11].

Хоча це бачення сутності методології юридичного прогнозування є конструктивним, воно потребує деяких уточнень. Так, ураховуючи здобутки в тих сферах методології соціального прогнозування, які на сьогодні набули найбільшого розвитку, необхідно визнати, що методологія правового прогнозування охоплює також і його логіку [18, с. 28]. З огляду на вже установлену термінологію соціального прогнозування доцільно говорити не про способи одержання юридичних прогнозів, а про методи їх побудови. Навряд чи варто виділяти момент, пов'язаний із імовірнісними судженнями про найбільш доцільні шляхи розвитку правової системи. Адже, по-перше, ці судження можуть стосуватися і її підсистем та елементів, а по-друге, як уже зазначалося, важливими можуть бути і юридичні прогнози, які вказують на небажані сценарії розвитку. З урахуванням цих і деяких інших поправок отримуємо таку дефініцію: методологія юридичного прогнозування – це галузь знань про принципи, гносеологічні закономірності, логіку, методи одержання ймовірнісних суджень про майбутній стан правової системи суспільства в найбільш широкому розумінні, її підсистем та елементів.

Висновки. Розроблення прогнозів загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту є різновидом юридичного прогнозування, під яким потрібно розуміти ймовірнісне дескриптивне наукове передбачення майбутнього стану певного об'єкта державно-правової дійсності.

Методологія прогнозування загроз безпеці функціонування суб'єктів господарювання в контексті забезпечення її адміністративно-правового захисту – це галузь знань про принципи, гносеологічні закономірності, логіку, методи одержання ймовірнісних суджень, які відображають очікування щодо тих з-поміж цих загроз, боротьба з котрими провадиться за допомогою адміністративно-правових засобів. Технологія такого прогнозування – це система його етапів і передбачених ними операцій, а техніка – засоби здійснення останніх. Що ж до методики прогнозування загроз безпеці суб'єктів господарювання, боротьба з якими провадиться адміністративно-правовими засобами, то вона складається з його правил і техніки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афоризми: Велика книга мудрості / упоряд. О.О. Мінько. – К. : KM Publishing, 2012. – 768 с.
2. Андріюк В.В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Андріюк. – К., 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ua/avtoref/view/16063.html>.

3. Керимов Д.А. Методология права: (предмет, функции, проблемы философии права) / Д.А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://padabum.com/d.php?id=19823>.

4. Рабочая книга по прогнозированию / редкол. : И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.). – М. : Мысль, 1982. – 430 с.

5. Агамиров К.В. Прогнозирование в теории и социологии права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 2.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / К.В. Агамиров. – М., 1987. – 18 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=51470>.

6. Социология права : [підручник] / за заг. ред. Л.М. Герасіної, М.І. Панова. – К., 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/sotsiologiya/505-panova.html>.

7. Попова А.В. Теория государства и права : завтра экзамен / А.В. Попова. – СПб. : Питер, 2008. – 208 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1426048/>.

8. Морозова Л.А. Теория государства и права : [учебник] / Л.А. Морозова. – 4-е изд. – М. : Российское юридическое образование, 2010. – 384 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.msmsu.ru/userdata/.../Теория%20государства%20и%20права.pdf.

9. Нагребельний В. Прогнозування в законодавчій діяльності / В. Нагребельний // Віче. – 2010. – № 13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.viche.info/journal/2092/.

10. Куренда Л. Юридичне прогнозування та його елементи / Л. Куренда // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – № 6. – С. 12–17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=59940>.

11. Онищук І.І. Правовий моніторинг: техніка прогнозування / І.І. Онищук // Право і громадянське суспільство. – 2014. – № 3. – С. 38–48. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcslaw.knu.ua/2014-3.pdf>.

12. Закоморный И.В. Отдельные теоретические и практические аспекты юридического прогнозирования (часть 1) / И.В. Закоморный // Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2004 – Вып. № 4(58). – С. 45–48. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pvlast.ru/archive/index.a54.php>.

13. Казакевич О.М. Прогностическая функция правового мониторинга, осуществляемого органами внутренних дел / О.М. Казакевич // Вестник Международного юридического института. – 2014. – № 3(50). – С. 60–65. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [lawacademy.ru/docs/nid/Vestnik%203\(50\)2014.pdf](http://lawacademy.ru/docs/nid/Vestnik%203(50)2014.pdf).

14. Гатилова А.С. К вопросу о технологии правового прогнозирования / А.С. Гатилова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2012. – № 3 (139). – С. 31–36. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-tehnologii-pravovogo-prognozirovaniya>.

15. Стефанов Н. Общественные науки и социальная технология / Н. Стефанов ; пер с болгар. – М. : Прогресс, 1976. – 251 с.

16. Хауштейн Г. Методы прогнозирования в социалистической экономике / Г. Хауштейн ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1971. – 398 с.

17. Краснов Ю.К. Юридическая техника : [учебник] / Ю.К. Краснов, В.В. Надвикова, В.И. Шкатулла. – М. : Юстицинформ, 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rumvi.com/products/ebook/dbe8e8d9-5e3f-4da1-8020-b65dd0ad5738/preview/html>.

18. Левин А.И. Прогнозирование спроса населения / А.И. Левин. – М. : Экономика, 1977. – 144 с.